

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.25>

КІБЕРПРОСТІР ЯК ЕЛЕМЕНТ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІДЕОЛОГІЧНІЙ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Ріпа Ф.В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування**Національної поліції України,**Донецький державний університет внутрішніх справ**ORCID: 0009-0003-8589-003X*

Ріпа Ф.В. Кіберпростір як елемент обстановки вчинення колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері.

Статтю присвячено з'ясуванню сутності та типових ознак кіберпростору, як елемента обстановки вчинення колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері. Показано, що в структурі обстановки кримінальних правопорушень, вчинених з використанням мережі Інтернет, варто виокремлювати реальну (матеріальну) та віртуальну складові, останню в спеціальній літературі прийнято називати кіберпростором. Наведено суттєві ознаки кіберпростору. Автором опрацьовано 100 вироків національних судів першої інстанції за ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України, постановлених протягом 2022-2025 років, та з'ясовано, що в 43% випадків колабораційна діяльність в ідеологічній та культурно-освітній сфері повністю або частково вчиняється в обстановці кіберпростору. Показано, які форми колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері можуть вчинятися в обстановці кіберпростору, а які вчиняються виключно в реальному (матеріальному) просторі.

Проаналізовано практику Верховного Суду щодо змісту категорії «публічність» відносно кримінальних правопорушень, вчинених в кіберпросторі, зокрема колабораційної діяльності. Підтримано позицію вітчизняних науковців, що протиправні дописи в соціальних мережах не завжди мають розглядатися як діяльність медіа (засобів масової інформації).

На основі аналізу судової практики продемонстровано, що елементами кіберпростору в обстановці колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері найчастіше виступають соціальні мережі (російські «Однокласники» та «Вконтакте» («VK»), рідше американські Facebook, X (Twitter) та ін.), відеохостинги (американський youtube, китайський tiktok, російський rutube тощо), додатки-месенджери (telegram, viber, whatsapp та ін.), а також офіційні веб-сторінки органів влади, збройних формувань, незаконних окупаційних адміністрацій, медіа держави-агресора. Продемонстровано, що використання колаборантами заборонених російських Інтернет-ресурсів потребує додаткових зусиль та певного рівня комп'ютерної обізнаності для підміни кінцевої адреси Інтернет-ресурсу, що виключає випадкове відвідування цих сайтів.

Ключові слова: досудове розслідування, колабораційна діяльність, криміналістична характеристика, обстановка, кіберпростір, соціальні мережі, засоби масової інформації, медіа.

Ripa F.V. Cyberspace as an element of the circumstances of committing collaborative activities in the ideological and cultural-educational sphere.

The article is devoted to clarifying the essence and typical characteristics of cyberspace as an element of the circumstances of committing collaborative activities in the ideological and cultural-educational sphere. It is demonstrated that within the structure of the circumstances of criminal offenses committed using the Internet, it is appropriate to distinguish between real (material) and virtual components, the latter of which is commonly referred to in the specialized literature as cyberspace. The essential features of cyberspace are outlined.

The author analyzed 100 judgments of national courts of first instance under Parts 1, 3, and 6 of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine issued during 2022–2025 and established that in 43% of cases collaborative activities in the ideological and cultural-educational sphere are committed wholly or partially within the environment of cyberspace. It is shown which forms of collaborative activities in the ideological and cultural-educational sphere may be committed in the environment of cyberspace and which are committed exclusively in real (material) space.

The practice of the Supreme Court regarding the content of the category of “publicity” in relation to criminal offenses committed in cyberspace, in particular collaborative activities, is analyzed. The

position of domestic scholars is supported that unlawful posts on social networks should not always be regarded as media activity (mass media activity).

Based on the analysis of judicial practice, it is demonstrated that the elements of cyberspace in the circumstances of collaborative activities in the ideological and cultural-educational sphere most often include social networks (the Russian Odnoklassniki and VKontakte (VK), and less frequently the American Facebook, X (Twitter), etc.), video-hosting platforms (the American YouTube, the Chinese TikTok, the Russian RuTube, etc.), messaging applications (Telegram, Viber, WhatsApp, etc.), as well as official web pages of state authorities, armed formations, illegal occupation administrations, and media outlets of the aggressor state.

Key words: pre-trial investigation, collaborative activity, forensic characterization, circumstances, cyberspace, social networks, mass media, media.

Постановка проблеми. Комп'ютеризація сучасного суспільства зумовлює активне впровадження інформаційних технологій у всі сфери життя людини, суттєво змінює способи комунікації, реформує різні галузі виробництва. Водночас ці процеси впливають і на злочинність, оскільки зловмисники дедалі частіше переміщуються у цифрове середовище та використовують можливості мережі Інтернет для досягнення своїх протиправних цілей.

Не стали винятком в цьому плані і посягання на основи національної безпеки України. З використанням соціальних мереж, блогів та форумів, відеохостингів, додатків-месенджерів та інших Інтернет ресурсів представники держави-агресора та її союзників проводять цілеспрямовані психолого-ідеологічні операції проти населення України, здійснюють розвідку, вербують зрадників тощо.

Аналіз правозастосовної практики показує, що з використанням мережі Інтернет здійснюється й значна частка протиправних діянь, передбачених ст. 111-1 КК України. Вчиняючи такі форми колабораційної діяльності порушники діють в специфічній обстановці віртуального кіберпростору, яка впливає на обрання ними способів та засобів вчинення правопорушення, призводить до формування специфічних цифрових слідів кримінального правопорушення, та потребує окремого наукового дослідження.

Стан опрацювання проблематики. Загальне розуміння змісту та значення обстановки, як елемента криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, в своїх працях заклали Т.В. Волошанівська, В.А. Динту, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, М.В. Салтевський, В.В. Тіщенко, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько та інші науковці. Кіберпростір, як специфічний елемент обстановки кримінального правопорушення, виступив предметом досліджень І.О. Ващенко, Ю.О. Виходця, А.Г. Вуйми, В.А. Динту, В.Г. Дрозд, М.М. Єфімова, Я.В. Неділька, Н.В. Павлової, О.А. Самойленко, К.О. Чаплинського, М.В. Філімонова та інших українських вчених. При цьому характерні ознаки кіберпростору, у межах якого вчиняється колабораційна діяльність в ідеологічній та культурно-освітній сфері, в науковій літературі ще не були розглянуті.

Мета дослідження – з'ясувати сутність і типові ознаки кіберпростору, як елемента обстановки вчинення колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері.

Виклад основного матеріалу. Не заглиблюючись в наукову дискусію щодо змісту поняття «обстановка кримінального правопорушення» підтримаємо широкий підхід до його розуміння – як частини матеріального середовища, що охоплює, крім безпосередньої ділянки території (місця вчинення), поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними та ін. [1, с. 11], тобто загальні, зовнішні до правопорушника умови, в яких вчиняється діяння.

Однією з традиційних складових обстановки кримінального правопорушення є місце його вчинення. При цьому ми погоджуємося з Е.І. Оржинською, що в контексті колабораційної діяльності місце вчинення є категорією багатоаспектною, що включає адміністративно-територіальні, географічні, соціальні та юридичні складові [2, с. 352-352].

Значна частка діянь, які кваліфікуються як колабораціонізм в ідеологічній та культурно-освітній сфері (ч.ч. 1, 3, 6 КК України), вчиняються з використанням мережі Інтернет. О.В. Андрушко із посиланням на судову практику відносить соціальні інтернет-мережі «Однокласники», «ТікТок», «Фейсбук» та ін., в межах яких учиняється колабораційна діяльність, до категорії «публічне місце» [3, с. 8], з чим важко погодитися. В абсолютній більшості випадків колаборанти публікують протиправні дописи у таких мережах перебуваючи у власних помешканнях у фізичних умовах приватності. З погляду А.Г. Вуйми, мережа Інтернет та сучасні комп'ютерні технології навпаки забезпечують знеособлення, анонімність, доступність цільової аудиторії та інструментів вчинення злочину, що суттєво знижує ризики викриття всіх осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення [4, с. 69].

На наш погляд, більш правильною є позиція учених, які пропонують обстановку вчинення кримінальних правопорушень з використанням мережі Інтернет розглядати як у фізичному вимірі –

з урахуванням місця розташування комп'ютерно-технічного устаткування, з якого здійснювались протиправні дії, – так і у віртуальному кіберпросторі, тобто просторі передачі та зчитування цифрової інформації [5, с. 53]. Відтак, кіберпростір варто виокремлювати як окремий специфічний елемент обстановки вчинення колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері, поряд із місцем вчинення таких діянь.

За визначенням О.А. Самойленко, кіберпростір – це інформаційний простір взаємодії між людьми за допомогою інфраструктури електронних інформаційних технологій, що вміщує Інтернет, інші телекомунікаційні мережі, комп'ютерні системи та пристрої, обмін інформацією в яких здійснюється на базі єдиної системи стандартів і протоколів, що забезпечують процес перетворення вихідної інформації на інформаційний продукт для іншого користувача [6, с. 180]. Основу кіберпростору складає сукупність розподілених у просторі взаємопов'язаних електронних засобів (комп'ютерів, серверів, мережових маршрутизаторів, сховищ даних, шифраторів тощо) з відповідним програмним забезпеченням, за допомогою яких створюється та циркулює інформація (обробляється, передається, запам'ятовується та зберігається) [7, с. 76].

На думку М.В. Філімонова, кіберпростір характеризується низкою визначальних ознак: він виступає особливою формою співіснування матеріальних і нематеріальних об'єктів та процесів, пов'язаних зі створенням, обробкою та обміном інформацією; становить інформаційний простір соціальної взаємодії між людьми, що реалізується за допомогою електронних інформаційних технологій; має інфраструктурну основу, яка охоплює Інтернет, інші телекомунікаційні мережі, комп'ютерні системи та цифрові пристрої; функціонування кіберпростору забезпечується єдиною системою технічних стандартів і протоколів, що уможливають перетворення інформації на інформаційний продукт для іншого користувача; кіберпростір виступає специфічним середовищем вчинення та забезпечення кіберзлочинної діяльності, а також комунікації між її учасниками [8, с. 35-36].

З погляду О.А. Самойленко, кіберпростір характеризується набором ознак, які порушник використовує з метою досягнення злочинного результату:

1) віддаленість (дистанційність) доступу до предмета посягання з використанням кіберпростору, що забезпечує транскордонну складову такої злочинної діяльності, яка викликає необхідність вирішення слідчим питань територіальної юрисдикції;

2) оперативність створення, поширення, модифікації або знищення інформації в кіберпросторі, що є предметом злочинного посягання або слідом злочину – це сприяє значному прискоренню та якісному прихованню злочинної діяльності;

3) віртуальність, що забезпечує відносну конфіденційність інформації про особу злочинця та можливість впливати на свідомість певної категорії осіб;

4) комунікативність, яка уможливлює створення злочинних груп та ефективну діяльність уже наявної організованої злочинності;

5) недосконалість забезпечення інформаційної безпеки та правової охорони відносин у кіберпросторі, що надає злочинцю можливість уникати кримінальної відповідальності за вчинений злочин [6, с. 180].

Водночас Я. Неділько наполягає, що кіберпростір як елемент обстановки кримінального правопорушення необхідно розглядати разом з «реальною» її складовою: 1) кіберпростір – в якому здійснюється електронний процес, до, в момент та після вчинення злочину, що характеризується місцем, часом, віртуальною взаємодією учасників злочину; 2) матеріальний (фізичний) простір – систему умов та обставин, що взаємодіють між собою до, в момент та після вчинення злочину об'єктів, процесів, що характеризують місце, час та реальну взаємодію учасників злочину, а також інші обставини скоєння кіберзлочину (соціально-психологічні, економічні, безпекові, політичні тощо) [9, с. 360]. Таку ж позицію підтримує В.А. Динту, на думку якої існування кіберпростору пов'язане з фізичними мережевими об'єктами (комп'ютерами, серверами, мережовим обладнанням). При розслідуванні злочину, що був реалізований у кіберпросторі, подібні об'єкти будуть виступати у якості носіїв матеріальних слідів злочину [10, с. 73]. Відтак, погоджуємося з М.В. Філімоновим, що колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) відноситься до варіативно-кіберпросторових кримінальних правопорушень, адже об'єктивна сторона такого діяння може бути реалізована як у фізичному середовищі, так і у кіберпросторі [8, с. 42-43].

У межах криміналістичної характеристики колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері матеріальний (фізичний, реальний) простір має розглядатися як місце вчинення кримінального правопорушення, а відповідний віртуальний кіберпростір – як самостійна ознака обстановки таких кримінальних правопорушень.

Крім того, на думку В.А. Динту, кіберпростір може виступати як обстановка одного з актів реалізації злочинного діяння, тобто бути або місцем, де відповідний злочин готувався, або місцем його безпосереднього вчинення, або приховування слідів. Може також зустрічатися двоелементна

структура реалізації злочинного діяння, тобто кіберпростір може виступати місцем, де здійснювалася і підготовка, і вчинення злочину [10, с. 73]. У першому випадку якісь зі складових колабораційної діяльності реалізуються в реальному матеріальному світі, інші – у кіберпросторі із розривом у часі. Наприклад, зловмисник може записати відеоролик з ворожою пропагандою на певній місцевості (матеріальна (реальна) складова обстановки) та пізніше поширити його засобами відеохостингу чи соціальних мереж (кіберпростір, як складова обстановки). Другій описаній В.А. Динту ситуації відповідають форми колабораціонізму, які повністю вчиняються в кіберсередовищі та матеріальному світі одночасно – репост чужих чи публікація власних дописів в мережі Інтернет, пряма відео чи аудіотрансляція тощо.

Опрацювання 100 вироків національних судів першої інстанції за ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України, постановлених протягом 2022-2025 років, показало, що в 43% випадків колабораційна діяльність в ідеологічній та культурно-освітній сфері повністю або частково вчиняється в обстановці кіберпростору.

Зокрема, за ч. 1 ст. 111-1 КК України можуть бути кваліфіковані розміщені в мережі Інтернет публічні заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. Аналіз 55 вироків судів першої інстанції за ч. 1 ст. 111-1 КК України показав, що 47,3 % таких діянь були вчинені в обстановці кіберпростору (відповідні способи вчинення – публікація власного допису або репост чужого допису в соціальній мережі чи на форумі; одноразові інтерв'ю, участь в телерадіопрограмах, подкастах медіа держави-агресора чи окупаційних адміністрацій). Натомість в обстановці реального (матеріального) простору вчиняються кваліфіковані за ч. 1 ст. 111-1 КК України антиукраїнські публічні висловлювання в присутності інших осіб.

За ч. 3 ст. 111-1 КК України може бути кваліфікована пропаганда у закладах освіти з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, вчинена з використанням мережі Інтернет; а також випадки впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (в частині виготовлення та розміщення в мережі Інтернет онлайн-курсів, навчальних матеріалів тощо, їх поширення серед здобувачів освіти). Опрацювання 25 вироків судів першої інстанції за ч. 3 ст. 111-1 КК України показує, що 12% таких діянь були вчинені в обстановці кіберпростору (відповідні способи вчинення – пропаганда у формі повідомлень в учнівських, батьківських групах; інтерв'ю, участь в телерадіопрограмах, подкастах медіа держави-агресора чи окупаційних адміністрацій). В обстановці реального (матеріального) простору вчиняються кваліфіковані за ч. 3 ст. 111-1 КК України очна (безпосередня) пропаганда у закладах освіти, а також впровадження ворожих стандартів освіти під час очного навчання.

В кіберпросторі можуть бути вчинені практично усі форми протиправного діяння, передбаченого ч. 6 ст. 111-1 КК України (крім виготовлення фізичних (друкованих, мальованих) пропагандистських матеріалів на підтримку держави агресора та/або окупаційних адміністрацій, проведення очних масових політичних заходів). Аналіз 20 вироків судів першої інстанції за ч. 6 ст. 111-1 КК України показав, що 70% таких діянь вчиняються в обстановці кіберпростору (відповідні способи вчинення – публікація власних дописів соціальній мережі чи на форумі; системні інтерв'ю, багаторазова участь в телерадіопрограмах, подкастах медіа держави-агресора чи окупаційних адміністрацій; виготовлення цифрових пропагандистських матеріалів на підтримку держави агресора та/або окупаційних адміністрацій; організація пропагандистських Інтернет-кампаній). В обстановці реального (матеріального) простору вчиняються кваліфіковані за ч. 6 ст. 111-1 КК України виготовлення, поширення фізичних пропагандистських матеріалів, проведення очних масових політичних заходів.

Проте, зауважимо, що й унаслідок вчинення колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері у реальному (матеріальному) просторі, можуть утворюватися цифрові сліди кримінального правопорушення. Наприклад, зловмисники можуть домовлятися про проведення очних політичних акцій з використанням соціальних мереж чи месенджерів, обмінюватися цифровими макетами для подальшого виготовлення фізичних пропагандистських матеріалів і т. ін.

В контексті кримінальних правопорушень, вчинених у кіберпросторі, ознака публічності (необхідна для кваліфікації діяння за ч.ч. 1, 6 ст. 111-1 КК України) може бути розтлумачена відповідно до поточної практики Верховного Суду. У постанові від 29 листопада 2023 року у справі

№ 595/359/21 Третя судова палата Касаційного кримінального суду наголосила, що соціальна мережа «Facebook» діє в інтернет-просторі й інформація на сторінках її користувачів, якщо власник сторінки не обмежив доступ до неї, є загальнодоступною, відтак ця соціальна мережа є засобом, за допомогою якого така інформація поширюється серед необмеженого (невизначеного) кола осіб [11]. Такий підхід узгоджується з положеннями п. 28 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа», відповідно до якого масовою інформацією визнається інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб [12].

У своїй іншій постанові Верховний Суд наголосив, що соціальні мережі та платформи «Facebook», «YouTube» є загальнодоступними, спрощують комунікацію, дозволяють поширювати певну інформацію необмеженому колу осіб, спосіб такого поширення інформації розрахований на масове сприйняття [13]. Цікаво, що в цитованому рішенні суд кваліфікував діяння обвинуваченого за ч. 2 ст. 436-1 КК України як виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, вчинене з використанням засобів масової інформації. Запропоноване Верховним Судом тлумачення соціальних мереж як засобів масової інформації може бути корисне для правильного розуміння медіа (ЗМІ) для потреб розмежування діянь, передбачених ч.ч. 1 та 6 ст. 111-1 КК України.

Однак ця позиція Верховного Суду була сприйнята науковцями неоднозначно. Наприклад, О.О. Дудоров та Є.О. Письменський наполягають, що поширення інформації в соціальних мережах не обов'язково має оцінюватися як використання ЗМІ. На їх думку, соціальні мережі (на кшталт «Facebook», «YouTube», «ВКонтакте») зазвичай не узгоджуються з нормативно визначеними ознаками медіа, особливо якщо йдеться про особисті сторінки користувачів, неофіційні канали, контент без редакційного нагляду. Тому поширення інформації в соціальних мережах (допис, репост, коментар) може мати ознаку публічності (дія здійснена відкрито, доступна широкому колу осіб), але не завжди утворює ознаку використання засобів масової інформації, якщо стосовно цих мереж не дотримані ознаки, встановлені Законом України «Про медіа» [14], з чим ми повною мірою погоджуємося.

Зокрема, вказаний Закон ототожнює терміни «засіб масової інформації» та «медіа» і визначає їх як засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою [12]. За цими критеріями одиничні дописи в соціальних мережах, репости дописів інших осіб, одноразові онлайн-трансляції та окремі опубліковані відеозаписи, які містять заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України однозначно характеризуються ознакою публічності, проте не можуть визнаватися медіа (засобами масової інформації). Такі діяння, переважно, кваліфікуються за ч. 1 ст. 111-1 КК України (або за ч. 3, якщо були вчинені в освітньому просторі). З іншого боку текстові та аудіо-відеоблоги, подкасти, які публікуються періодично чи регулярно під єдиною брендованою індивідуалізуючою назвою і редакційним контролем їх авторів та/або представників держави-агресора й її окупаційних адміністрацій, можуть підпадати під сучасне нормативне розуміння медіа (ЗМІ). За ознакою системності описані діяння можуть бути кваліфіковані за ч. 6 ст. 111-1 КК України.

Аналіз вироків судів першої інстанції за ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України показав, що серед соціальних мереж для своєї публічної інформаційної діяльності колаборанти найчастіше використовують російські «Однокласники» та «ВКонтакте» («VK»), рідше американські Facebook, X (Twitter) та ін.

Наші висновки підтверджують і автори аналітичних звітів щодо практики розслідування колабораційної діяльності. Дослідження «Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм» показало, що найпоширенішою мережею для публічного заперечення російської агресії в Україні чи для словесної підтримки ворога залишається російська соціальна мережа «Однокласники», 90 % вироків пов'язані саме з нею. Серед інших «популярних» у цьому контексті соціальних мереж дослідники виділили Telegram, Facebook, Вконтакте, Twitter та Youtube [15, с. 23]. За результатами дослідження «Колабораційна діяльність як кримінальне явище» 21 % усіх випадків колабораційної діяльності пов'язано з використанням соціальних мереж, у тому числі «Однокласники» – 14 %, «Вконтакте» – 3 %; «Facebook» – 2 %; «Тік-Ток» – 2 % [16, с. 23].

Зауважимо, що Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та ін-

ших обмежувальних заходів (санкцій)» №133/2017 від 15.05.2017 [17] доступ до низки російських Інтернет-ресурсів було обмежено. Зокрема, цим Указом українським Інтернет-провайдером було заборонено надавати послуги з доступу користувачам мережі Інтернет до ресурсів сервісів «Mail.ru» (www.mail.ru) та соціально-орієнтованих ресурсів «Вконтакте» (www.vk.com) та «Однокласники» (www.ok.ru). Через це, користувачі наведених ресурсів використовують сервіси підміни кінцевої адреси Інтернет-ресурсу (Proху, VPN), що потребує додаткових зусиль та певного рівня комп'ютерної обізнаності, і виключає випадкове відвідування цих сайтів.

Для розміщення відеороликів, проведення онлайн трансляцій колабораціоністи найчастіше використовують відеохостинги (американський youtube, китайський tiktok, російський rutube та ін.), а також офіційні веб-сторінки медіа (засобів масової інформації держави-агресора і окупаційних адміністрацій), та вже згадані соціальні мережі.

І дописи, і відео-, аудіозаписи, а також заклики до участі в політичних акціях колаборанти розміщують у групах, каналах та чатах додатків-месенджерів (telegram, viber, whatsapp та ін.). Для кваліфікації таких діянь за ч.ч. 1, 6 ст. 111-1 КК України, указані спільноти мають відповідати розглянутій вище ознаці публічності – тобто, бути загальнодоступними для інших користувачів та налічувати значну кількість учасників, до яких звертається колаборант. Для кваліфікації діяння за ч. 3 ст. 111-1 КК України така ознака не є обов'язковою: існує практика притягнення вчителів до відповідальності за пропаганду в закритих групах і чатах, доступ до яких мали лише здобувачі освіти та їх батьки.

Висновки. Таким чином, елементи мережі Інтернет, у межах яких вчиняються окремі форми колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері (соціальні мережі, месенджери, відеохостинги, блоги, форуми, інші веб-ресурси) утворюють специфічну ознаку обстановки цих кримінальних правопорушень – кіберпростір. Указана ознака має розглядатися у сукупності з реальним (матеріальним) простором, в якому вчиняється діяння (комп'ютерна техніка, мережеве обладнання, інші складові матеріальної обстановки).

Опрацювання 100 вироків національних судів першої інстанції за ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України, постановлених протягом 2022-2025 років, показало, що в 43% випадків колабораційна діяльність в ідеологічній та культурно-освітній сфері повністю або частково вчиняється в обстановці кіберпростору. До його типових складових варто віднести соціальні мережі (російські «Однокласники» та «Вконтакте» («VK»), рідше американські Facebook, X (Twitter) та ін.), відеохостинги (американський youtube, китайський tiktok, російський rutube тощо), додатки-месенджери (telegram, viber, whatsapp та ін.), а також офіційні веб-сторінки органів влади, збройних формувань, незаконних окупаційних адміністрацій, медіа держави-агресора.

Перспективним, на нашу думку, є з'ясування типових способів вчинення колабораційної діяльності в кіберпросторі та відповідних слідів кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник. За заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів, 2011. 324 с.
2. Orzhynska, E.I. (2022). Collaborative activity: preliminary criminalistic characteristics. *The European dimension of modern legal science: scientific monograph*. Cuiavian University in Wloclawek Riga, Latvia, «Baltija Publishing», PP. 339-367. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-17>.
3. Андрушко О.В. Обставини, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях за ч. 1 ст. 111-1 КК України. Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності: матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Київ, 23 червня 2022 року). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-1>.
4. Вуйма А. Цифровий вимір сучасної злочинності: кіберпростір як типова обстановка вчинення кримінальних правопорушень. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 2 (12). С. 64-70. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>.
5. Теоретичні та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у кіберпросторі: монографія / Ю.О. Виходець, В.Г. Дрозд, М.М. Єфімов, В.Б. Коба, І.О. Луговий, Н.В. Павлова, К.О. Чаплинський; МВС України, ДЗДГ Національної поліції України, Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро: ДДУВС, 2025. 212 с.
6. Самойленко О.А. Природа кіберпростору як об'єкта криміналістичного дослідження. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Випуск 63. С. 174-184. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/2018_63-All.pdf.
7. Ткач Ю. Тенденції розвитку сучасного кіберпростору та його захищеності в умовах інформаційного протистояння. *Безпека інформації*. 2020. Том 26 № 2. С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.26.14916>.

8. Філімонов М.В. Особливості доказування при здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в кіберпросторі. Дис. ... доктора філософії 081 – Право. Одеса, 2026. 215 с.
9. Неділько Я. Обстановка та «слідова картина» як елементи криміналістичної характеристики кіберзлочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 359-364. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.61>.
10. Динту В.А. Місце кіберпростору у системі обстановки злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 2, Том 3. С. 72-75. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_jur_2016_2\(3\)__18.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_jur_2016_2(3)__18.pdf).
11. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду. Постанова від 29 листопада 2023 року у справі № 595/359/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534>.
12. Про медіа. Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20>. (дата звернення: 01.03.2026).
13. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду. Постанова від 28 жовтня 2025 року у справі № 639/1077/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131853014>.
14. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Коли допис у соціальній мережі (не) стає злочином, вчиненим з використанням засобів масової інформації? *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (20 лютого 2026 року). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. С. 185-188. URL: <https://www.researchgate.net/publication/401293483>.
15. Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. Аналітичний звіт / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. Київ, 2024. 104 с.
16. Добробог Л.М., Березняк В.С., Макашов А.В., Ткач Ю.О. Колабораційна діяльність як кримінальне явище: аналітичний огляд. Дніпро: ДДУВС, 2023. 42 с.
17. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» № 133/2017 від 15.05.2017. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026